

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ МИТНИХ СПОРІВ

APPLICATION OF MEDIATION AS AN ALTERNATIVE WAY OF CONSIDERATION AND RESOLUTION OF CUSTOMS DISPUTES

Кучер І.О., аспірант

*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Тильчик В.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін

*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена застосуванню медіації як альтернативного способу розгляду та вирішення митних спорів. Констатується, що альтернативні способи розгляду та вирішення правових спорів взагалі, розглядаються як вирішення конфлікту без звернення до суду, та однією з найпопулярніших процедур серед альтернативних способів розгляду та вирішення правових спорів є медіація.

У статті наголошується на популяризації процедури медіації у найбільш складних сферах публічного адміністрування та йде звернення до наукової думки з цього питання.

Автор статті констатує, що процедури альтернативного вирішення спорів, медіації зокрема, відіграють важливу роль в наданні зацікавленим сторонам допомоги при виникненні конфліктів та у підтвердження цієї думки звертається до таких міжнародних актів як: Конвенція ООН «Про міжнародні угоди за результатами медіації» (United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation), відома як «Сінгапурська Конвенція», до положень «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р., та до практики Світового банку у застосуванні медіації як інструменту для вирішення спорів у сферах економічного розвитку, інфраструктури та інших важливих питаннях. Спираючись на світову практику в питанні застосування процедури медіації при вирішенні конфліктів, автор статті виділяє основні ознаки як переваги процесу медіації.

У статті звертається увага на процедуру медіації у митних правовідносинах, тобто так званої митної медіації. Автор її представляє як процес розгляду та вирішення митних спорів із залученням посередника або медіатора, який допомагає сторонам досягти згоди без звернення до судового органу. Але, незважаючи на переваги процедури медіації у розгляді та вирішенні правових конфліктів, автор показує погляд на медіацію саме у митних спорах у науковому середовищі як неоднозначний та звертається до думок фахівців з цього питання, вступаючи з ними в полеміку.

Далі автор звертається до позитивних поглядів на застосування медіації у митних відносинах.

Наприкінці статті автором дається визначення поняття митної медіації та висвітлюються ознаки такої медіації.

Ключові слова: альтернативний спосіб вирішення правового спору, позасудові процедури, медіація, переваги медіації, медіатор, посередник, Закон України, Конвенція ООН, Директива, митна медіація, ознаки.

The article is devoted to the use of mediation as an alternative method of consideration and resolution of customs disputes. It is stated that alternative methods of consideration and resolution of legal disputes are generally considered to be a conflict resolution without going to court, and one of the most popular procedures among alternative methods of consideration and resolution of legal disputes is mediation.

The article emphasises the popularisation of mediation in the most complex areas of public administration and refers to the scientific opinion on this issue.

The author of the article states that alternative dispute resolution procedures, mediation in particular, play an important role in providing stakeholders with assistance in the event of conflicts and refers to such international instruments as: The United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation, known as the 'Singapore Convention', to the provisions of the 'On Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Legal Relations' Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008, and the World Bank's practice of using mediation as a tool for resolving disputes in the areas of economic development, infrastructure and other important issues. Based on the international practice of applying mediation in conflict resolution, the author identifies the main features of the mediation process as advantages.

The article focuses on the procedure of mediation in customs legal relations, i.e. the so-called customs mediation. The author presents it as a process of consideration and resolution of customs disputes with the involvement of an intermediary or mediator who helps the parties reach an agreement without going to court. However, despite the advantages of the mediation procedure in the consideration and resolution of legal conflicts, the author shows that the view of mediation in customs disputes in the scientific environment is ambiguous and refers to the opinions of experts on this issue, entering into a polemic with them.

The author then turns to the positive views on the use of mediation in customs relations.

In conclusion, the author defines the concept of customs mediation and highlights the features of such mediation.

Key words: alternative method of resolving a legal dispute, out-of-court procedures, mediation, benefits of mediation, mediator, mediator, Law of Ukraine, UN Convention, Directive, customs mediation, features.

Постановка проблеми. Альтернативні способи розгляду та вирішення правових спорів взагалі, розглядаються як вирішення конфлікту без звернення до суду.

Одне з найпопулярніших місць серед альтернативних способів вирішення спорів посідає процедура медіація. У 2021 році був прийнятий Закон України «Про медіацію», де статтею 3 цього Кодексу закріплюється сфера дії даного нормативного акту: «Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбут-

ньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Законодавством можуть передбачатися особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів). Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третей-

ського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу» [1]. Отже, як ми можемо констатувати, що такий альтернативний спосіб вирішення правових спорів як медіація, може бути застосований як у приватній, так і публічній сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням застосування процедури медіації як поза-судового вирішення публічно-правових спорів, у тому числі й таких, що стосуються митних правовідносин, приділяли свою увагу: Н.В. Боженко, А.Г. Борнікова, С.І. Запара, Н.А. Мазаракі, М.В. Калан-тай, Ю. Оніщик, В.В. Рева, В.В. Хомутянський, Т.І. Шинкар, серед зарубіжних фахівців – професор публічного права Будапештського університету імені Андраші Олександр Бальтазар. Але, на сьогодні стан наукового дослідження перспектив застосування процедури медіації під час виконання адміністративними органами їх владних управлінських функцій є неповним, бо поки відсутні системні наукові дослідження з цього питання.

Вклад основного матеріалу. Як альтернативний процес врегулювання спорів, медіація розвивається в Україні вже близько 20-ти років. Національна асоціація медіаторів України зазначає, що застосування медіації є корисною для вирішення багатьох конфліктах, а особливо тих, що чутливі до збереження стосунків і ризиків репутаційних втрат (сімейних, комерційних, трудових тощо). Медіація може бути застосована незалежно від того, чи знаходиться справа у суді (досудова, післясудова, позасудова медіація та медіація в процесі судового розгляду спору). Наразі медіація, як ефективний спосіб альтернативного вирішення спорів широко застосовується в бізнес-середовищі, в сімейних спорах, в соціальній сфері, в IP та IT-сферах, в роботі з громадами [2].

Як зазначає А.Б. Маслова: «Міжнародні організації та значна частина світового наукового співтовариства послідовно, обґрунтовано та переконливо пропагують застосування процедури медіації навіть у найбільш складних сферах публічного адміністрування з високою грошовою та нематеріальною вартістю виникнення та тривалості конфліктів. Зокрема, простота, оперативність і результативність вирішення публічно-правових спорів у митній справі має критичне значення для суспільства й окремих приватних осіб, що зумовлює необхідність для науки дійти визначеності щодо того, чи склалися належні передумови для запровадження такого правового й організаційного інструментарію, який дозволить митним органам, підприємствам і фізичним особам як сторонам митних правовідносин вживати заходів для врегулювання митних спорів за результатами медіації... Альтернативні методи зазвичай займають менше часу, ніж традиційний судовий процес, що особливо важливо для бізнесу, який може постраждати від затримок» [3, с. 11].

Процедури альтернативного вирішення спорів, медіації зокрема, відіграють важливу роль в наданні зацікавленим сторонам допомоги при виникненні конфліктів. Так 7 серпня 2019 року в Сінгапурі була підписана Конвенція ООН «Про міжнародні угоди за результатами медіації» (United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation), відома як «Сінгапурська Конвенція» [4]. Серед підписантів цієї Конвенції таких як США, Китай, Південна Корея та Індія Україна стала однією з 46 країн, що підписали Конвенцію.

Спираючись на ч. 3 ст. 2 означеної Конвенції, процедура медіації позиціонується як процедура: «... за допомогою якої сторони намагаються досягти дружнього врегулювання свого спору за сприянням третіх осіб, що не мають повноважень визначати для сторін шлях вирішення їх спору [4]. Відповідно до положень «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту

та Ради від 21 травня 2008 р. «медіація... має бути добровільним процесом у тому сенсі, що сторони самостійно керують процесом і можуть організувати його на власний розсуд та припинити у будь-який час. Проте, національне законодавство має дозволяти судам встановлювати часові рамки для процесу медіації. Більше того, суди повинні мати змогу привертати увагу сторін до можливості медіації, коли це доречно» [5]. Крім того, у Директиві зазначається, що «Медіація не повинна розглядатися як слабша альтернатива судовому розгляду у тому сенсі, що виконання домовленостей, досягнутих в результаті медіації, залежить від доброї волі самих сторін» [5].

Світовий банк, часто звертаючись до медіації як інструменту для вирішення спорів у сферах економічного розвитку, інфраструктури та інших важливих питаннях, де зацікавлені сторони можуть мати різні інтереси, констатує, що «Медіація дає можливість сторонам втручатися в конфлікти, створюючи безпечну й ефективну платформу для конструктивного діалогу» [6]. Крім того, він представляє медіацію, як «структурований процес, що включає одну або декілька сесій, у яких один або декілька медіаторів без формального й авторитетного вирішення спору чи будь-якого його аспекту надають можливість сторонам взяти на себе добровільну відповідальність за врегулювання їх спору та допомагають їм за одним або декількома напрямками, з-поміж яких – визначення питань, що становлять предмет спору, вироблення й опрацювання шляхів вирішення спору, спілкування між сторонами спору, досягнення й оформлення згоди про вирішення спору повністю або частково» [6].

Світова практика виділяє такі переваги медіації як: *менші витрати*: використання процедури медіації при розгляді та вирішенні спорів часто дешевше, оскільки немає необхідності оплачувати судові збори, витрати на адвокатів або довготривалі судові процеси; *збереження конфіденційності*: медіація зазвичай проводиться в закритому режимі, що дозволяє зберегти комерційну та іншу конфіденційну інформацію від публічного оголошення; *гнучкість процесу*: сторони можуть погоджувати умови, які їм підходять, та адаптувати процес відповідно до своїх потреб, на відміну від формального судового процесу; *збереження бізнесових відносин*: завдяки медіації чи арбітражу, де рішення не є надто агресивними, можна зберегти добрі відносини між учасниками спору, що важливо для подальшої співпраці; *спеціалізація арбітрів та медіаторів*: У процесах альтернативного вирішення спорів (медіації) можуть брати участь фахівці з митного права, що забезпечує більш точне та обґрунтоване рішення; *менше формальностей*: медіація зазвичай не вимагає дотримання складних процедур, що може бути корисним для більш швидкого вирішення спору.

Що ж стосується процедури медіації у митних правовідносинах, тобто так званої митної медіації, то її можна представити як процес розгляду та вирішення митних спорів із залученням посередника або медіатора, який допомагає сторонам досягти згоди без звернення до судового органу. Але, незважаючи на переваги процедури медіації у розгляді та вирішенні правових конфліктів, погляд на медіацію саме у митних спорах у науковців вкрай неоднозначний.

Наприклад, Ю.В. Оніщик та М.М. Толстолуцька стверджують, що «митні спори є видом публічно-правових спорів» [7, с. 55]. На цій же підставі деякі науковці вважають, що альтернативні процедури вирішення митних спорів як адміністративно-правових, не відповідають природі цих спорів. Так Д.В. Лученко стверджує, що «що реалізація перш за все публічного інтересу в цих відносинах зумовлює другорядність договірних форм їх регулювання» [8, с. 154]. Погоджуючись з ними, Юлія Розман зауважує, що «альтернативні способи вирішення спорів спрямовані на врегулювання правових конфліктів, що виникають

у приватноправовій сфері, на основі узгодження позицій та інтересів сторін, які здійснюються недержавними органами» [9, с. 249].

Поважаючи наукові підходи означених науковців, можна висловити загальновідому думку, що митні спори дійсно є видом публічно-правових спорів. Це означає, що вони виникають у результаті правовідносин між фізичними чи юридичними особами та органами державної влади, в даному випадку — митними органами.

Публічно-правові спори характеризуються тим, що одна зі сторін є представником держави або має публічну функцію, а інша сторона — це приватна особа чи організація, яка має справу з державою або її органами. У митних спорах йдеться, наприклад, про суперечки щодо класифікації товарів, митного оформлення, сплати митних зборів чи застосування митних санкцій.

Митні спори можуть бути вирішені в адміністративному порядку або через суд. В Україні, для вирішення митних спорів, можна звернутися до митного органу, або, якщо це не призводить до вирішення спору, — до адміністративного суду.

Але, відповідно до Закону України «Про медіацію» до сфери дії цього Закону відносяться суспільні відносини, пов'язані з «проведенням медіації ... у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Законодавством можуть передбачатися особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів). Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу» [1]. Тому цілком доречно, що такі дослідники як Л.О. Махова та Т.І. Шинкар досить позитивно відносяться до альтернативних видів вирішення спорів у публічно-правовій сфері. Так Л.О. Махова вважає, що «процес застосування альтернативних способів вирішення спорів не обмежений жодною галуззю права, і тому це може бути, зокрема, в адміністративних справах – урегулювання спору між органами державної влади чи місцевого самоврядування і приватними особами, яке спрямоване на мирне вирішення публічно-правових спорів, налагодження діалогу між громадянами та органами влади» [10, с. 125]. Тетяна Шинкар зазначає, що «з розвитком теоретичних розробок, законодавчих конструкцій і правозастосовної практики альтернативні способи поступово поширюються на державну систему вирішення спорів і починають використовуватися не тільки поза, але й в рамках судочинства. Сьогодні альтернативні способи все частіше становлять поєднання приватних і публічних елементів. Стосовно суддівської діяльності поширення цього явища має важливе значення, оскільки розширює і збільшує практику участі суддів в альтернативних способах» [11, с. 74].

Підтверджуючи думку щодо доцільності врегулювання саме митних спорів (як різновиду публічно-правових спорів) за результатами медіації В.В. Рева схвалює процедуру медіації як «альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів із приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності митних органів в Україні... шляхом внесення відповідних змін у законодавство України, які були б основою діяльності медіатора для визначення поведінки в цій сфері» [12, с. 6]. М.В. Калантай схвально висловлюючись щодо медіації у митно-правових відносинах, констатує спроможність процедури медіації «компенсувати неспроможність митних органів подеколи пра-

вильно тлумачити отриману інформацію й ухвалювати абсолютно об'єктивне й обгрунтоване рішення, особливо, урахувавши те, що митний орган певною мірою заінтересований у результатах митних процедур» [13, с. 45].

Митно-правові спори, як стверджує Марина Толстолуцька, «є різновидом публічно-правового спору. До характерних ознак митного спору віднесемо: 1) виникнення спору з митних правовідносин; 2) особливий суб'єктний склад спору – з одного боку митні органи або їх посадові особи, з іншого – фізичні або юридичні особи, що переміщують предмети через митний кордон України; 3) предметом спору є рішення, дії чи бездіяльність митних органів або їх посадових осіб; 4) підставою виникнення спору є порушення митними органами або їх посадовими особами прав, свобод і законних інтересів приватних осіб, що переміщують предмети через митний кордон України» [14, с. 23]. Але, Митний Кодекс згідно ч. 1 ст. 24 надає право кожній особі оскаржити рішення, дії або бездіяльність митних органів, їх посадових осіб та інших працівників, якщо вважає, що цими рішеннями, діями або бездіяльністю порушено її права, свободи чи інтереси [15].

Слід враховувати, що виникнення митного спору в порядку адміністративного судочинства можливе тільки за умови подання позовної заяви до адміністративного суду і що, така альтернативна процедура як медіація не обмежується жодною галуззю права і може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

Митний спір — це спірні відносини між учасниками зовнішньоекономічної діяльності (імпортерами, експортерами, в тому числі митними органами тощо) щодо правильності застосування митного законодавства, визначення митної вартості товарів, тарифів, ввізних зборів чи інших митних процедур, який виникає з приводу: правильності визначення митної вартості товарів — коли митні органи не згодні з декларованою вартістю товару; призначення митних платежів — наприклад, спори через розмір мита, ПДВ чи інших зборів; невідповідності товару митним вимогам — коли митний орган вважає, що товар не відповідає стандартам або вимогам безпеки; класифікації товару — різні інтерпретації тарифних кодів можуть викликати суперечки; порушення митних правил — штрафи або інші санкції за порушення митних процедур. З огляду на вище викладене митний спір нбє виключає його вирішення шляхом започаткування процедури медіації або митної медіації.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна констатувати, що Митна медіація — це процес вирішення митних спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам досягти згоди без судового розгляду. У випадку митних спорів це може включати розбіжності щодо класифікації товарів, визначення митної вартості, застосування пільг або санкцій, а також інші питання, пов'язані з митними процедурами. Основними ознаками митної медіації є: швидкість – зазвичай медіація займає менше часу, ніж судовий процес; економія коштів – витрати на медіацію часто значно менші, ніж на судові витрати; конфіденційність – в процесі медіації інформація залишається конфіденційною, що може бути важливим для бізнесу; гнучкість процедури медіації — медіатор може запропонувати різні варіанти вирішення спору, враховуючи інтереси обох сторін.

У багатьох країнах митна медіація активно використовується для полегшення процесу вирішення спорів між бізнесом та митними органами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Головченко А.В. Медіація, як один із ефективних альтернативних способів вирішення конфліктів. Регіональна торгово-промислова палата Миколаївської області. <https://rtpp.com.ua/news/mediatsiya-instrument/>
3. Маслова А.Б. Загальнотеоретична характеристика медіації та передумови її використання як процедури вирішення митних спорів. *Правова позиція*, № 3 (32), 2021. С. 10-16.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні мирові угоди, досягнуті в результаті медіації, від 20 грудня 2018 р. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-4&chapter=22&clang=en
5. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах : Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>
6. World Bank Group (2016). *Making Mediation Law*. Mediation Series;. Washington, DC. 72 p. URL : <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28297>.
7. Оніщук Ю.В., Толстолуцька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 114–117.
8. Лученко Д.В. Про основні ознаки адміністративно-правового спору. *Вісник Національної Академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 148-156.
9. Розман Ю.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватноправових спорів. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 49. С. 245-256.
10. Махова Л.О. Переваги впровадження в Україні інституту медіації як позасудового способу врегулювання господарських спорів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 124–128.
11. Шинкар Т.І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Львів, 2018. 220 с.
12. Рева В.В. Оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів, їх посадових осіб та інших працівників : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Національний авіаційний університет, Київ, 2020. 235 с.
13. Калантай М.В. Запобігання та припинення конфлікту щодо визначення митної вартості. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2018. С. 43–46.
14. Толстолуцька Марина. Митний спір як предмет адміністративного судочинства. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. № 2 (2019). С. 19-26. URL : <https://doi.org/10.33287/1120192>
15. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>